

דברי הצומות

לא צמים בגלל החורבן אלא בגלל הסיבות שגרמו לו!

הפתעה ראשונה

המקום הראשון, והיחיד בתנ"ך, בו נזכרו הצומות על החורבן – זכריה ז' וח' – הוא המקום שבו התעוררה השאלה האם הגיע זמן לבטלם?! בשנת ארבע לדריוש מלך פָּרְס וּמְדִי, כאשר הבית השני היה באמצע בנייתו, והגיעה משלחת לירושלים (כנראה מבבל) עם השאלה (זכריה ז', ג): 'הֲאֵבְכָה בַחֲדָשׁ הַחֲמִשִּׁי?' – כלומר, האם נצום השנה בתשעה באב, כאשר בית המקדש הולך ונבנה בירושלים?

בכל פרקי החורבן בירמיהו, ביחזקאל ובמגילת איכה, לא נזכרו הצומות, ורק באותה נבואה בזכריה מסופר, שכבר צמו 'שבעים שנה'.

הפתעה שנייה

לכאורה זו שאלה מחוכמת; בית המקדש עדיין לא בנוי, אך כבר לא חרב, ואם הצום נקבע על החורבן, אולי כבר פקע חיובו, הגם שהבניין עדיין איננו שלם!?

אבל הנביא זכריה, הגיב בשם ה' בביקורת חריפה, ואמר (פסוקים ד-ו): 'כִּי צַמְתֶּם וּסְפוֹד... וְזֶה שִׁבְעִים שָׁנָה – הַצּוּם צַמְתִּי אֲנִי? וְכִי תֹאכְלוּ וְכִי תִשְׁתּוּ – הֲלוֹא אֶתֶם הָאֹכְלִים וְאֶתֶם הַשְּׂתִיִּים?' ובלשונונו: ה' לא זקוק לצומות שלנו, וכל הבעיה היא שלנו...

הפתעה שלישית

הנביא הסביר שאין צמים מפני החורבן, אלא מפני הסיבות שגרמו לחורבן, וכל עוד שרירות וקיימות הסיבות שגרמו לחורבן, הצום הוא הכרחי! אפילו אם בית המקדש יעמוד על תילו, עדיין הצום הכרחי כדי למנוע חורבן! הצום הוא קריאה לתשובה ולתיקון!

אפשר אף לומר זאת ביתר חריפות – הסיבות לחורבן, הן הן החורבן! ואכן, כך קבע זכריה הנביא במסקנת הנבואה, כתשובה מדויקת לשאלה 'הֲאֵבְכָה בַחֲדָשׁ הַחֲמִשִּׁי?'

אלה הדברים אשר תעשו:

דברו אמת איש את רעהו;

אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם;

ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם;

ושבעת שקר אל תאָהָבוּ;

כי את כל אלה אשר שָׁנֵאתִי, נֶאֱמַר ה'.

[ואז]

'ויהי דבר ה' צ-באות אלי, לְאָמַר: פֹּה אֲמַר ה' צ-באות:

צום [החודש] הרביעי (= הבקעת חומות ירושלים);

וצום [החודש] החמישי (= תשעה באב);

וצום [החודש] השביעי (= צום רצח גדליה בן אחיקם, ירמיהו מ'א);

וצום [החודש] העשירי (= עשרה בטבת, תחילת המצור, יחזקאל כ"ד, א-ב);

יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמעדים טובים –

והאמת והשלום אֶהְבּוּ (זכריה ח' טז-יט).

אם נאהב את האמת ואת השלום גם יחד, וקודם כל את השלום בתוכנו, רק אז נוכל לצפות להפיכת הצומות האלה 'לששון ולשמחה ולמעדים טובים'!

הפתעה רביעית

אכן, כך בדיוק פירש הרמב"ם, וכך כתב בהלכות תעניות (פרק חמישי):

יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות. שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב, שנאמר (ויקרא כ"ו, מ) 'התודו את עונם ואת עון אבותם...'

בהמשך פירט הרמב"ם את הצומות ואת המאורעות שקרו בהם ומזכיר בפירושו את נבואת זכריה – והכל כפוף להלכה הראשונה, שהצומות נקבעו לתשובה ולתיקון של הסיבות אשר גרמו לחורבן.

הפתעה חמישית

ההלכה הפסוקה בשולחן ערוך (אורח חיים תקמ"ט, א) מזכירה רק את הצרות שאירעו ואת חובת הצום, המבוססת על פסוקי הנביא זכריה, אולם במשנה ברורה (שם) העתיק את דברי הרמב"ם על העוונות שגרמו לחורבן, ועל ההתעוררות לתשובה, שהיא מטרת הצום.

הפתעה שישית

הבקעת חומות ירושלים משמעה אובדן העצמאות, וזו כבר שבה אלינו בחסדי ה' עלינו זה 73 שנה. לפיכך, איננו נמצאים עוד 'בין המצרים', וכל השאלות על מנהגי אבלות חייבות להפוך – לפי דבר ה' בנבואת זכריה, ולפי גדולי הפוסקים, לשאלה אחרת לגמרי:

האם אנחנו ראויים?

האם אנחנו מתנהגים כאוהבי 'האמת והשלום'?

העולם התורני והחברה הישראלית כולה חייבים לשנות את השיח בימי הצומות ובשלושת השבועות האלה, ולעסוק בשאלות המוסריות הכבדות שגרמו – ועלולות לגרום – הבקעת חומות וחורבן.

במקום שכל קבוצה תכה על החזה של קבוצה יריבה וקבוצות יריבות, עלינו לבחון את עצמנו, כולנו כאחד, כדי שנשוב להיות ראויים לכל מה שזכינו בחסדי ה' המופלאים.